

Az öregisten tájszavunkról

A napokban jutott eszembe a címben említett érdekes tájszavunk. Akkor használják ezt a szót Alsó-mocsoládon, ha a beszélő ingerültségének akart hangot adni efféle szituációkban:

- *Hát tétted a bukszámat?*
- *Az **öregisten** sē tuggya.*

- Kis péndzre lenne szükségöm.
- *Neköd az **öregisten** péndze sē lenne ölég.*

A példák azt jelzik, hogy **pejoratív hangulati értéke** van községünkben az *öregisten* szónak. Így használta ezt a szót Bakán Zoltán Somogy megyei (jutai) volt évfolyamtársam is. Feltehető, hogy a Dél-Dunántúl sajátos archaikus tájszava az *öregisten*.

Meglepő, hogy nem találtam meg sem a regionális tájszótárainkban, sem az ÚMTSz.-ban. Új szólás- és közmondásgyűjteményeinkben (Forgács, Litovkina és Bárdosi) munkájában) sincs benne ez a szóösszetétel. Csupán O. Nagy Gábor *Magyar szólások és közmondások* (Budapest, 1966: 307) című műve közli (jelzős szerkezetként) ezt a fogalmat: *(Úgy beszél) mintha ő volna az **öreg isten***. = nagyon öntelten, fölényesen vagy parancsoló hangon (beszél).

Lehet, hogy éppen a **pejoratív jelentése** miatt maradt ki tájszótárainkból az *öregisten* szavunk? De az is lehet, hogy erre a nagyon ritkán használt szóra nem figyeltek fel a tájszavak gyűjtői.

Szerintem az *öregisten* szóösszetétel jelentése: 'nagy [úr] Isten'. Az *öreg* 'nagy' jelentésére l. az ÚMTSz. és az ÉKSz.² **reg** címszavát! Alsó-mocsoládon az *örek szömü dijó* 'nagy szemű dió'; az *öreg bötüs könyv* 'nagy betűs könyv'; az *Öreg-osztás* nevű dülő az *Öreg-osztás* nevű határrészt nagyobbik része; az *örekharang* 'nagyharang'.

Az *öregisten* szavunk létrejöttében bizonyára szerepe lehetett annak, hogy *Istent* – ikonikus megjelenítésben – (templomi freskókon és egyéb képeken) szakállas, ősz, idős, azaz **öreg ember**ként ábrázolták. Ez a kép él bennünk, ha a Teremtőt élő (valóságos) személyként próbáljuk felidézni emlékezetünkben.

Pesti János

ny. egyetemi docens

Neveljünk sznobokat!

(Avagy a magyar nyelvművelő mozgalom alkonya?)

Cserháthalápy Halápi Gábor *Első magyar sznobszótár* című könyve voltaképpen a sznobizmus nyelvi megjelenítésére-érvényesítésére biztatja olvasóit. Az a veszélye ennek, hogy a nyelvhasználat kialakult és elfogadott normáit szinte felrúgja a szerző, amikor azt állítja: „Az első magyar sznobszótár segítségével mindenki könnyedén helyettesítheti a régi és közismert magyar szavakat fellengzős idegen szavakkal.” Más megfogalmazásban: „Nélkülözhetetlen segédkönyv mindazok számára, akik magyar szavak helyett [!] beszédükben és írásukban idegen szókat kívánnak használni.” (A könyv adatai elérhetők a Google-keresőn.)

Ha netán parodizálás szándékával írta ezeket a szerző, erre valahogyan utálnia kellett volna, mert az olvasó az írott szó tekintélye-hatalma alapján a fenti meglepő gondolatokat elfogadhatónak tartja. Vagyis éppen a szótár segítségével próbál majd maga is sznobbá válni!

Létezik civilizált országokban ehhez hasonló **antinyelvművelő** munka? Nem tartom valószínűnek. Miért tette lehetővé a Tinta Kiadó (egyébként sok értékes munka közléteve), hogy ez az igénytelen és káros könyv szakmai lektorálás nélkül jelenjen meg?

Vajon mit szólna ehhez Deme László, Lőrincze Lajos, Péchy Blanka, Kovalovszky Miklós, Grtetsy László, Balázs Géza, Elekfi László, Wacha Imre? Nem dicsérik meg a szerzőt, az biztos!

Szerintem a nyelvi sznobizmusra nem csupán az idegen szavak túlzott és indokolatlan használata jellemző, hanem például a divatszavak (*bevállal, kitámad, beelőz, osztálykirándul* stb.) kedvelése is. A **sznobizmus sajátos magatartásforma**. Aki erre törekszik, **többnek szeretné mutatni magát**, mint ami. A sznob ember „az előkelőket vagy a szellemi élet kiválóságait majmoló, hozzájuk dörgölőző személy” (EKsz². 1271). Hozzátehetjük: sznob az is, aki a vélt „nagyágok” (celebek) viselkedését, öltözetét és nyelvhasználatát is majmolja. Mivel a sznobizmus nálunk egyre nagyobb méreteket ölt, szabad-e erre biztatni embertársainkat?

Lehet, hogy túl szigorúan ítéltem meg az *Első magyar sznobszótár* veszélyeit. Ezért érdekelne, hogy a téma iránt érdeklődő kollégáim miként vélekednek Cserháthalápy Gábor munkájáról. Kérem kedves barátaimat, írják meg röviden a szótárral kapcsolatos véleményüket. Ezeket összegyűjteném, és elküldeném Balázs Géza professzor címére. Így értesülhetne arról, hogy miként fogadták az olvasók a sznobszótár megjelenését. (A könyvről én nem kívánok recenziót írni.)

Pesti János
ny. egyetemi docens